

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФАРМАЦІЇ

**«ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ:
ПИТАННЯ ОСВІТИ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

МАТЕРІАЛИ
VIII Всеукраїнської науково-освітньої конференції
з міжнародною участю

27 листопада 2025 року

Харків
НФаУ
2025

УДК: 615.012+614.35+658.8+615.12

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ТОРГОВО-ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ ЗА УМОВ ВПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ілліна Л.Є., Панфілова Г.Л., Чернуха В.М.

Національний фармацевтичний університет МОЗ України, м. Харків, України

socpharm@nuph.edu.ua,

Резюме. На діяльність аптечних закладів значний вплив мають фактори зовнішнього середовища. Серед зазначених факторів впровадження воєнного стану в Україні після повномасштабного вторгнення з боку сусідньої країни займає особливе місце. За цих умов досягнення показників прибутковості та виконання соціальних функцій аптечними закладами має важливе соціально-економічне значення для системи охорони здоров'я, формування національної безпеки та суспільної стабільності у державі. Встановлено, що Вваптеці №1 продажі за 2021–2023 рр. зросли на 18,7% (8056,0 → 9561,3 тис. грн), тоді як у аптеці №2 після зростання у 2022 р. (6573,2 → 6913,8 тис. грн) у 2023 р. відбулося падіння до 6003,8 тис. грн. В обох аптеках домінувала роздрібна реалізація: її частка зростала в аптеці №1 та знижувалась у №2. Витрати (%) мали негативну тенденцію: №1 – з 21,35 до 22,00; №2 – з 22,00 до 23,18. Рентабельність у №1 знизилась з 4,35% до 1,9%, у №2 мала коливальний характер (4,55% → 4,78% → 2,93%). Рівень реімбурсації зріс: №1 – з 74,55% до 80,56%; №2 – з 77,89% до 85,43%. Попри труднощі 2021–2023 рр., діяльність аптек залишалась прибутковою та забезпечувала виконання соціальних зобов'язань у межах програми «Доступні ліки».

Ключові слова: аптечні заклади, державна програма «Доступні ліки», мережа аптечних закладів, реімбурсація вартості ліків, фармацевти, фармацевтична допомога, фармацевтична послуга

Вступ. Впровадження воєнного стану в Україні унаслідок повномасштабного вторгнення з боку сусідньої країни призвели на початку лютого 2022 року до гуманітарної катастрофи, масштаб якої трудно осмислити та переоцінити. З кінця 40-х років минулого століття Європа не стикалась з такою кількістю проблем во всіх сфер життя суспільства. Чисельні людські втрати,

руйнування економіки призвели до розвитку кризових явищ в Україні, але незважаючи на це наша країна вистояла, а фармацевтичний сектор, в т. ч. ринок лікарських засобів (ЛЗ) запрацював у новому для нього форматі. Це стосується й аптечних закладів, які зараз у повному обсязі виконують всі функції, які покладені на них суспільством (торгівельна, виробнича, соціальна, інформаційна). Працюючи в таких важких умовах необхідно оперативно здійснювати системний та одночасно оперативний аналіз всіх питань, які впливають на ефективність роботи аптечних закладів за умов впровадження воєнного стану в країні. Означене твердження й обумовило актуальність проведення наших досліджень.

Мета: проведення порівняльного аналізу основних показників торгово-фінансової діяльності двох аптечних закладів, які функціонують в одному із обласних центрів України.

Методи та матеріали По попередньому етапі нам необхідно було визначити тотожні за умовами праці аптечні заклади, щоб можна було провести порівняльний аналіз ефективності їх діяльності на даному сегменті роздрібного фармацевтичного ринку до та після впровадження в країні воєнного стану.

Основним параметром, які ми використовували для визначення таких аптечних закладів стало штатна чисельність працівників, а також особливості їх функціонування (тип споживачів, які обслуговуються в аптеці, кількість відділів, розташування, пішохідна відстань від закладу охорони здоров'я первинної ланки тощо).

Перед проведенням досліджень з власниками аптек та їх керівництвом була досягнута угода про можливість використання показників торгово-фінансової діяльності для проведення наукових досліджень без зазначення назви, форми власності, господарювання та місцезнаходження закладів. Крім цього, у відповідності до пунктів усної угоди необхідно було представити результати проведених досліджень по кожній із аптек з метою розробки оперативного плану покращення їх роботи на наступні 2-3 роки.

Досліджувались наступні показники за 9-ть місяців 2021-2023 рр.: товарообіг (загальний обсяг продажів, його структура – роздрібний та оптовий товарообіг); собівартість реалізованого товару у зазначений період, що представлений у вартісному та відносному значенні (рівень собівартості реалізованого товару, %); отриманий дохід (торгівельні накладення) від основної діяльності, як за сумою, так й рівням (%) від загального товарообігу; умовна вартість одного фіскального чеку (грн); сума відпущених ЛЗ за програмою «Доступні ліки»; обсяг та рівень (%) реімбурсації вартості відпущених ЛЗ із аптеки за даними розрахунків від Національної служби охорони здоров'я (НЗСУ); прибуток та рентабельність (%) від основної діяльності аптечних закладів (таблиця 1). Кожній із аптек була надана умовна позначка – аптека № 1 та аптека № 2.

Таблиця 1.

Показників, які характеризують торгово-фінансову діяльність аптечних закладів, що входять до складу регіональної мережі упродовж 3-х кварталів 2021-2023 рр.

Показник аналізу (од. виміру)	Аптека № 1			Аптека № 2		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Загальний товарообіг (тис. грн), в т. ч.	8056,0	8112,9	9561,3	6573,2	6913,8	6003,8
Роздрібний товарообіг (тис. грн)	6296,57	6139,03	7737,96	5340,07	5583,58	4806,04
Оптовий товарообіг (тис. грн)	1759,43	1973,87	7737,96	1233,13	1330,22	1197,76
Питома вага роздрібного товарообігу (%)	78,16	75,67	80,96	81,24	80,76	80,05
Питома вага оптового товарообігу (%)	21,87	24,33	19,07	18,76	19,24	19,95
Собівартість (тис. грн)	5985,61	6084,68	7276,15	4828,02	4984,85	4436,21

VIII Всеукраїнська науково-освітня конференція з міжнародною участю
 «ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ:
 ПИТАННЯ ОСВІТИ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»

Собівартість товару, що був реалізований (%)	74,3	75,0	76,1	73,45	72,10	73,89
Умовна вартість одного фіскального чеку	135,6	176,09	182,34	123,78	156,34	160,12

Аналіз показників всіх, окрім товарообігу, здійснювався у діючих цінах. Дослідження товарообігу проводилось у діючих та співставних до цін попереднього року. Для перерахунку показників товарообігу у співставні до попереднього періоду ціни використовувалися дані офіційного сайту Державного комітету статистики України (розділі Економічна статистика/Ціни).

У дослідженнях використовувалися математико-статистичні та організаційно-економічні методи аналізу, а також комплекс загальнотеоретичних методів (історичний, логічний, порівняльний, графічний, гіпотетично-дедуктивний тощо). Статистична обробка даних проводилася з використанням сучасного ліцензованого програмного забезпечення (StatSoft. Inc., 2014; STATISTICA версія 12.7, травень 2015), а також стандартизованих таблиць варіаційної статистики. Значення $p < 0,05$ вважалося статистично значущим.

Результати дослідження. Особливістю функціонування аптечних закладів будь-якої форми власності є необхідність дотримання справедливого балансу між комерційної та медико-соціальною складовою в їх роботі [1, 8-11]. Дотримання зазначеного балансу є особливо актуальним за умов реалізації цілого спектру ризиків, які зараз спостерігаються у системі охорони здоров'я [1,4,11]. Наприклад, це впровадження воєнного стану в країні унаслідок повномасштабної агресії з боку іншої країни, соціально-економічне напруження, психологічні стреси, залежність нашої країни від зовнішньої допомоги тощо.

В той же час, за таких умов посилюються очікування громадян на збільшення підтримки з боку державних інституцій, особливо у соціально незахищених категорій населення, хронічних хворих тощо [2,312,13]. Тому

питання ефективного виконання аптечними закладами торгово-фінансової та медико-соціальної функцій сьогодні мають безперечну актуальність та важливе значення. За результатами аналізу показників товарообігу в двох аптечних закладах нами встановлено наступне.

В аптеці №1 товарообіг у діючих цінах планомірне збільшувався, так у 2023 році цей показник, у порівнянні з даними, 2021 року збільшився на 18,68% (з 8056,0 до 9561,3 тис. грн). На відміну від цих даних, показники товарообігу, що були характерні для торгівельно-фінансової діяльності аптеки № 2 мали зигзагоподібний характер змін у часі. У 2023 році спостерігалось зниження даних товарообігу на 13,16% (з 6913,8 до 6003,8 тис. грн) (рис. 1). Аналогічний характер змін мали також й показники товарообігу, які були представлені у співставних до попередньому періоду цінах. Результати порівняльного аналізу показників товарообігу у діючих та співставних цінах представлені, а також їх структури (роздрібний та оптовий товарообіг) на рис. 2.

Наступною важливою характеристикою роботи аптечних закладів є безумовне домінування роздрібного товарообігу, як в цілому, так й по рокам дослідження. Так, за даними аптеки № 1 середнє значення питомої ваги (%) роздрібного товарообігу становило 78,26%, а в аптеці № 2 – 80,68%. Треба зазначити, що цей показник коливався в аптеках у незначному діапазоні значень, а саме від 75,67% до 80,96% (аптека № 1) та від 80,05% до 81,24% (аптека № 2).

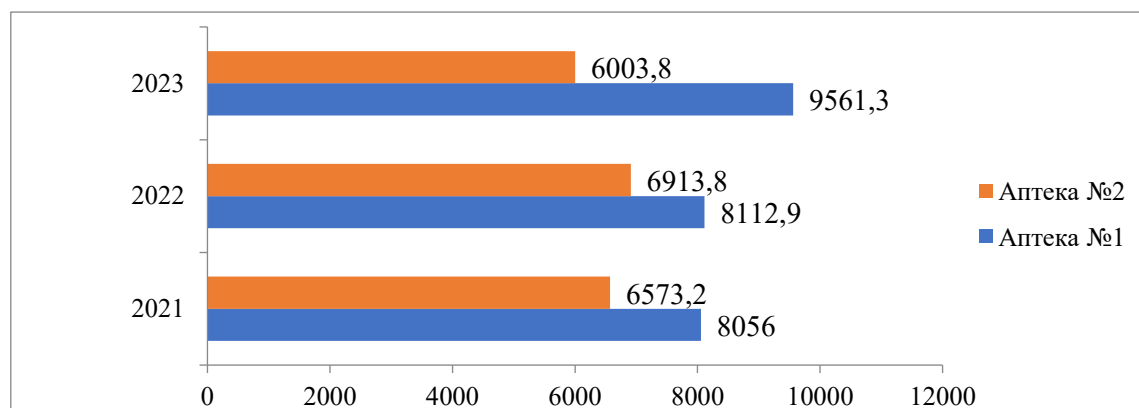

Рис. 1 Аналіз динаміки товарообігу в двох аптеках, що входять до складу регіональної мережі за 9 місяців 2021-2023 років

Таким чином, показник варіаційного розмаху цього показника в аптеці № 1 дорівнював 5,29%, а в аптеці №2 – 1,71%. В цілому, аптечні заклади орієнтуються на обслуговування роздрібних клієнтів. З економічної точки зору, це більш вигідна позиція на фармацевтичному ринку [4,8,11], тому що дозволяє максимально швидко отримувати дохід від реалізації товару. Тому наявність значного домінування роздрібної реалізації й структурі загального товарообігу можна оцінити з різних позицій, а саме з соціально-економічної та ринкової. В аптеці № 1 собівартість реалізованого товару зростала поступово з 5985,61 тис. грн у 2021 році до 7276,15 тис. грн у 2023 році, тобто зростання становило 21,56%, а в аптеці № 2 у 2022 році ми спостерігали незначне збільшення даних всього на 3,24% (з 4828,02 до 4984,85 тис. грн) з подальшим зниження показників на 11,0% (з 4984,85 до 4436,21 тис. грн) за даними наступного 2023 року.

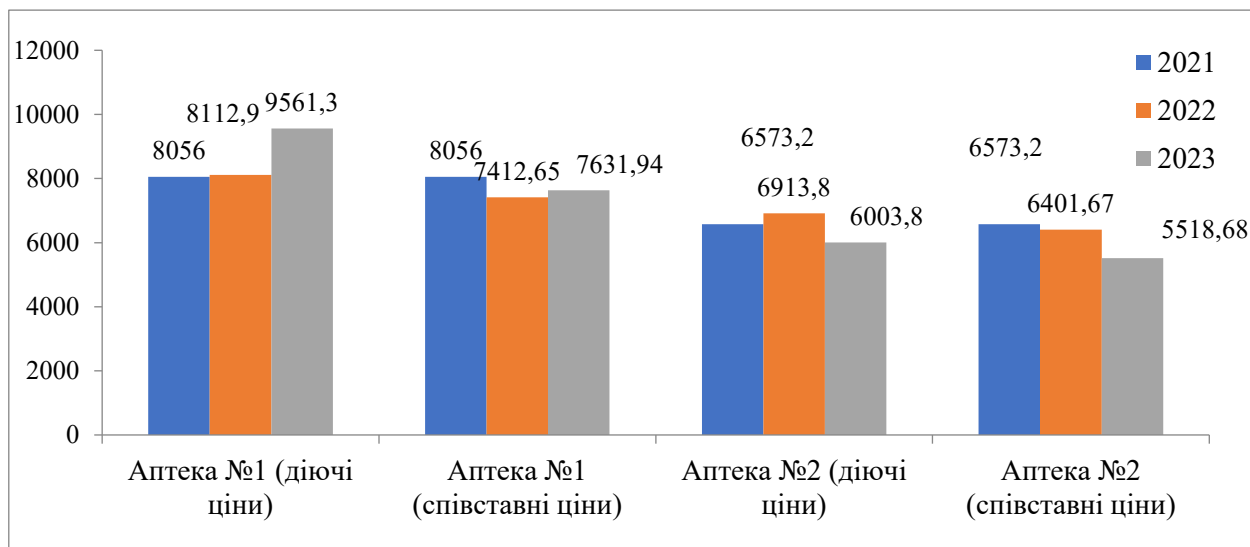

Рис. 2 Результати порівняльного аналізу показників товарообігу аптек у діючих та співставних цінах за 9 місяців 2021-2023 роки

Таким чином можна стверджувати, що зазначений показник в двох аптеках змінювався по різному та мав різні темпи (%) приросту відповідних даних. Слід також зазначити, що у аптеці № 1 рівень собівартості відпущеного споживачам товару поступово збільшувався з 74,3% до 76,1%, а в аптеці № 2 він мав складний

характер змін, але його коливання спостерігалось у незначному інтервалі значень (1,79%), а саме від 72,10% до 73,89%. В свою чергу, рівень собівартості відпущеного товару в аптеці № 1 коливався у діапазоні значень від 74,3% до 76,1% (інтервал коливань складав 1,80%).

Далі нами був проаналізований умовний показник вартості одного фіскального чеку в двох аптеках. Встановлено, що упродовж 9-ти місяців 2022-2023 років цей показник в обох аптеках збільшувався, але темпи (%) зростання мали різні значення. В аптеці № 1 від зріс з 135,6 грн до 182,34 грн, тобто на 34,47%, а в аптеці № 2 – з 123,78 грн до 160,12 грн, тобто на 29,35%. Таким чином, можна стверджувати, що в аптеці №2 зростання умовної вартості одного фіскального чеку відбувалось меншими темпами (%), ніж в аптеці № 1. Це може бути наслідком впливу чисельної кількості факторів, в т. ч. ситуативного характеру та потребує проведення подальших досліджень у зазначеному напрямку.

Незважаючи на впровадження воєнного стану в Україні суспільство та держава розвивається у напрямку впровадження соціально орієнтованих форм й методів обслуговування населення у системі охорони здоров'я. Впровадження у 2017 році та поступове розширення державної програми «Доступні ліки» дозволяє підвищити рівень соціального захисту тих верст населення, які потребують цього в першу чергу [2,5-7]. Враховуючи значне соціальне навантаження, яке покладене зараз на аптечні заклади в Україні, в також враховуючи непередбачуваний характер розвитку економіки та фінансової системи за умов воєнного стану питання прибутковості аптек має велике значення. Тому наступним етапом наших досліджень стало проведення аналізу показників доходу від основної діяльності (торгівельні накладення, грн), витрат аптеки, їх прибутковості та показників рентабельності.

Основним джерелом доходів від основної діяльності в аптечних закладах різної форми власності та господарювання є торговельні накладення, які формуються як різниця між роздрібною та закупівельною ціною товару [1, 9-11].

В свою чергу, у разі формування доходу аптеки окрім торгівельних накладень можуть також додаватися нереалізаційні доходи, які формуються за результатами неосновної діяльності (дивіденди, % за розміщення депозитів у банківських установах, отримання сплати за оренду приміщень й таке інше) [1,9,11]. Після формування дохідної частини кошторису аптеки підраховуються показники витрат, які пов'язані з організацією діяльності та безпосередньо впливають на проміжні показники прибутку [1,11]. Результати аналізу діяльності аптечних закладів за показниками доходу та витрат представлені таблиці 2. За даними аналізу динаміки цих показників нами встановлено, що в аптеці № 1 сума торгівельних накладень поступово збільшувалися з 2070,0 тис. грн до 2285,15 тис. грн (приріст показників дорівнював 10,39%).

Таблиця 2.

Результати аналізу основних показників, які характеризують ефективність торгово-фінансової діяльності аптечних закладів упродовж 3-кварталів 2021-2023 років

Показник аналізу (од. виміру)	Аптека №1			Аптека №2		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Сума отриманого доходу від основної діяльності (тис. грн)	2070,39	2028,22	2285,15	1745,18	1928,95	1567,59
Рівень торгівельних накладень (%)	25,7	25,0	23,9	26,55	27,90	26,11
Сума витрат (тис грн)	1719,96	1794,57	2103,49	1446,10	1598,47	1391,68
Рівень витрат (%)	21,35	22,12	22,00	22,00	23,12	23,18

На відміну від цього, в аптеці № 2 ми спостерігали складний характер змін цього показника у часі. У 2022 році він зріс на 10,53%, тобто з 1745,18 тис. грн до

1928,95 тис. грн., а у подальшому мало місце суттєве зниження даних на 18,73% до 1567,59 тис. грн. Тобто, можна стверджувати, що в аптеках мала місце різка зміна показників доходу від основної діяльності. Встановлено, що в аптеці № 1 спостерігається планомірне зниження цих даних з 25,70% до 23,90%, а в аптеці № 2 мало місце зростання рівня торговельних накладень у 2022 році до 27,90%, з послідовним їх зниженням до 26,11% у 2023 році. На показник рівня (%) торговельних накладень мають вплив різні фактори, тому більш демонстративним є проведення факторного аналізу, який дає змогу визначити рівень впливу на цей економічний показник різних чинників.

На наступному етапі проведення наших досліджень нами був проаналізований показник суми витрат та рівня (%) витрат в аптечних закладах за вищевказаний період часу (рис. 3). Встановлено, що у 2021 році показник суми витрат поступово збільшувався з 1719,96 тис. грн до 2103,49 тис. грн, тобто на 22,30%, в свою чергу в аптеці №2 сума витрат у 2022 році він збільшилась на 10,55% з 1446,10 тис. грн до 1598,47 тис. грн. У подальшому, витрати в аптеці №2 знизилась до 1391,68 тис. грн (зниження, у порівнянні з попереднім періодом дорівнювало 12,94%).

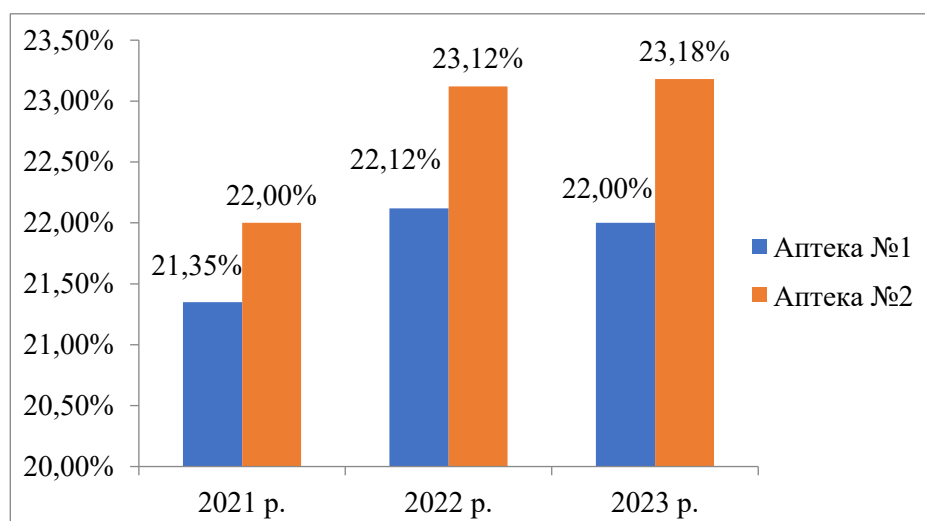

Рис.3. Дані порівняльного аналізу рівня (%) витрат в аптечних закладах за 9-ть місяців 2021-2023 рр.

Складність динаміки змін показників суми витрат мало безпосередній вплив на показники рівня (%) витрат в двох аптеках. Треба зазначити, що в обох аптеках спостерігалась негативна тенденція до зростання рівня (%) витрат. При цьому, в аптеці № 2 ця тенденція мала, з нашої точки зору, більш загрозливий характер. Так, в аптеці № 2 показник рівня витрат збільшився з 22,0% у 2021 році до 23,18% у 2023 році, тобто на 1,18%. Аптека № 1 характеризувалась більш повільнішим зростанням цього важливого економічного показника, а саме з 21,35% за даними 2021 року, до 22,0% за даними 2023 року.

Зрозумілим є той факт, що складний характер змін зазначених показників в двох аптеках має значний вплив на показники прибутковості та рентабельності від основної діяльності, а також ефективності реалізації того соціального навантаження, яке було покладено на заклади в рамках виконання державної програми «Доступні ліки» в Україні. Незалежно від того, є діяльність аптеки прибутковою або збитковою реалізація державних гарантій в рамках виконання зазначеної програми є важливою складовою у формуванні сучасного соціально орієнтованого профілю цих закладів. Слід зазначити, що обидва аптечних закладу приймають активну участь в обслуговуванні хронічних хворих за означеною програмою, так відповідні договори з НСЗУ були підписані ще до початку воєнного вторгнення в нашу країну. Аптеки здійснюють обслуговування хворих на серцево-судинні патології, цукровий діабет, бронхіальну астму, а також відпускають ЛЗ пацієнтам з розладами психіки та поведінки. Аналіз прибутковості аптечних закладів та рівня (%) реімбурсації вартості відпущених ліків за означеною програмою у динаміці років й стало метою проведення наших подальших досліджень.

Незалежно від форми власності та господарювання отримання прибутку від основної діяльності є одним із важливих завдань в роботі аптеки [1,4,11]. Функціонування у конкурентному середовищі створює певні обмеження у роботі закладів, які обумовлені значним впливом факторів, в т. ч. ринкового та непередбачуваного характеру їх розвитку. Незважаючи на значне соціальне

навантаження, яке покладено на сучасні аптечні заклади прибуткове функціонування цих закладів повинно формувати основу плану економічного розвитку у коротко- та середньотривалій перспективах.

Особливу актуальність питання підвищення прибутковості мають під час фінансових криз та соціальних потрясінь, які зараз спостерігаються в нашій країні після повномасштабного вторгнення з боку іншої країни. Звертає на себе увагу наявність негативної, з фінансово-економічної точки зору, тенденції до зниження показників рентабельності аптеки № 1 з 4,35% до 1,9%, тобто у 2,3 рази. Це відмічається на фоні катастрофічного падіння показників прибутковості діяльності аптечного закладу, яке спостерігалось протягом 9 місяців 2021-2023 років. Так, показник прибутку знизився з 350,46 тис. грн до 181,66 тис. грн. Таким чином, сума прибутку аптечного закладу від основної діяльності знизилась на 46,17%. Слід зазначити, що прибуток в аптеці № 1 знижувався поступово. Так, за 3 квартали 2022 року він дорівнював 233,65 тис. грн, що було на 33,33% менше, ніж аналогічні дані за попередній період. При цьому, протягом цього періоду ми спостерігали зростання товарообігу з 8056,9 тис. грн до 9561,3 тис. грн, тобто приріст товарообігу дорівнював 18,67%. Таким чином можна стверджувати, що планомірне падіння рентабельності аптечного закладу № 2 було обумовлено значним зниженням показників прибутку на фоні планомірного зростання товарообігу аптеки № 1.

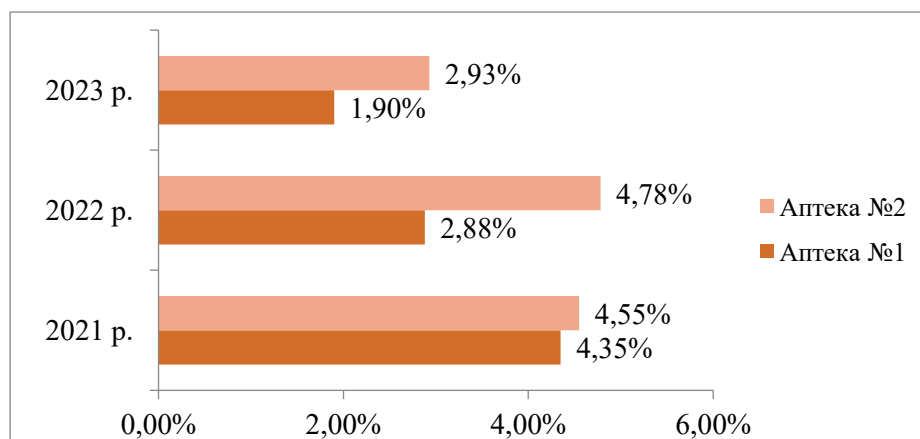

Рис.4. Дані порівняльного аналізу рентабельності (%) аптек за 9-ть місяців 2021-2023 років

Упродовж 3 кварталів 2021-2022 років ми спостерігали позитивне зростання показників рентабельності з 4,55% до 4,78%, а саме на 0,23%. Вже за 9 місяців 2023 році показник рентабельності різко знизився до позначки 2,93%. Зазначене падіння показників рентабельності відбувалося на фоні зниження даних прибутковості роботи аптеки № 2 від основної діяльності на 46,77% (з 330,489 тис. грн у 2022 р. до 175,91 тис. грн за даними 2023 року). В свою чергу треба зазначити, що у 2023 році знизився показник товарообігу аптечного закладу до 6003,8 тис. грн з 6573,2 тис. грн за даними 2023 року. Таким чином, показник товарообігу знизився у 2023 році на 9,48%. При цьому треба зазначити, що у 2022 році ми спостерігали зростання показників обсягу продажів ЛЗ та інших товарів аптечного асортименту з 6573,2 тис. грн до 6913,8 тис. грн, тобто на 5,18%.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу показників прибутку та рентабельності аптечних закладів можна стверджувати, що ці показники в двох аптеках мали різний характер змін, а саме у аптеці № 1 вони характеризувалися планомірним падінням. На відміну від цього, в аптеці № 2 прибуток та рентабельність мали складний (зигзагоподібний) характером змін протягом 9 місяців 2021-2023 років.

За умов впровадження воєнного стану та посиленні ролі держави у підтримці здоров'я громадян питання ефективності реалізації програми «Доступні ліки» має важливе соціальне та медико-фармацевтичне значення. Як вказувалося раніше, аптечні заклади, діяльність яких нами досліджувалася, почали свою роботу з електронними рецептами ще до початку воєнних подій в країні. З цього періоду спектр діяльності аптек за програмою «Доступні ліки» збільшувався, як за кількісними, так й якісними параметрами. Так, в 2023 році дві аптеки почали відпускати ЛЗ хворим з розладами психіки, поведінки та епілепсією.

В світі існує два основних механізми компенсації вартості відпущених ліків, а саме держава або суспільні фонди можуть компенсувати вартість відпущених ліків або аптеці, або конкретному споживачеві [2,8]. В Україні з 1 квітня 2017 р. була започаткована державна програма «Доступні ліки», яка передбачала компенсацію вартості відпуску ЛЗ хворим на серцево-судинні патології, цукровий діабет II типу та бронхіальну астму. З цього року перелік препаратів, вартість яких держава компенсувала поступово збільшувався. Слід також відзначити, що саме у повоєнні роки перелік таких хворих був збільшений [23,24]. Крім цього, принаймні 2 рази на рік переглядається перелік ЛЗ, вартість яких держава повинна компенсувати у відповідності до взятих на себе медико-соціальних зобов'язань. Вартість відпущених ЛЗ компенсує НСЗУ, тобто в Україні функціонує перша модель компенсації вартості відпущених ЛЗ хворим за електронними рецептами [2,3,8]. На рис.5 представлені результати аналізу динаміки змін показника рівня компенсації вартості відпущених ЛЗ за 3 квартали 2021-2023 роки в двох аптеках. Зростання у часі цього відносного показника є позитивною характеристикою розвитку процесу функціонування аптечного закладу в рамках виконання державних гарантів, які покладені на нього за програмою «Доступні ліки». За даними рис. 5 можна впевнено стверджувати, що виконання аптечними закладами своїх соціальних зобов'язань перед суспільством здійснюється у повному обсязі. Так, упродовж 9 місяців 2021-2023 років показник рівня реімбурсації в аптеці № 1 зріс з 74,55% до 80,56%. В свою чергу, в аптеці № 2 цей важливий соціально-економічний показник зріс з 77,89% до 85,43%. Тобто можна стверджувати, що в другій аптеці ми спостерігали більш інтенсивніше зростання показника рівня (%) реімбурсації вартості відпущених ЛЗ, порівняно з даними, які мали місце в аптеці № 1.

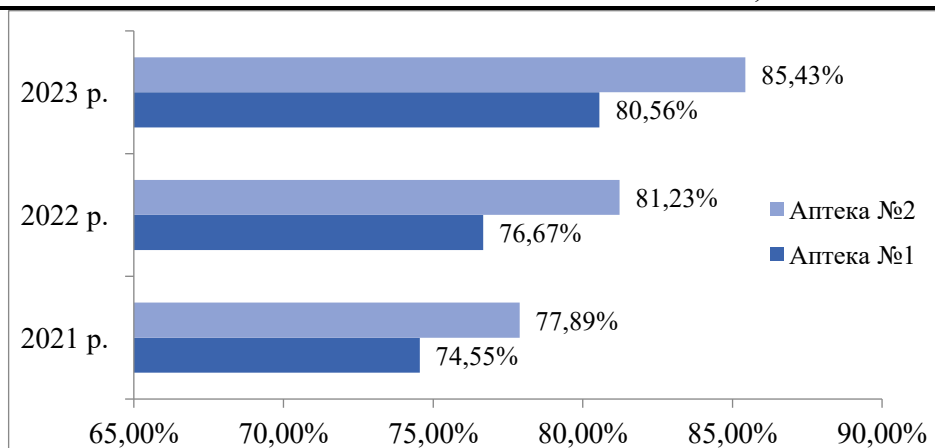

Рис.5. Результати порівняльного аналізу рівня (%) реімбурсації вартості відпущених ЛЗ за державною програмою «Доступні ліки» в аптечних закладах за 9-ть місяців 2021-2023 років

На цей показник впливають багато факторів, а саме асортимент ЛЗ, які відпускаються хворим, перелік пацієнтів, які обслуговуються за програмою «Доступні ліки», інтенсивність виписування електронних рецептів, близькість закладів охорони здоров'я, які обслуговують хронічних хворих та які підписали договори з НСЗУ на обслуговування хворих за зазначеною програмою, наявності в аптеках тих або інших найменувань ліків й таке інше. Тому, це питання потребує подальшого розгляду, враховуючи саме вплив різних факторів на процес компенсації вартості відпуску ЛЗ хворим за вищезазначеною програмою. Необхідно лише зазначити, що незважаючи на нестабільне фінансову та соціально-економічне ситуацію в Україні аптечні заклади й надалі будуть виконувати свої функції у відповідності до нагальних потреб суспільства та вимог «Належної аптечної практики».

Висновки. За результатами проведеного аналізу показника товарообігу в двох аптеках можна стверджувати про складний характер його змін у часі. Так, в аптеці № 1 ми спостерігали планомірне зростання даних обсягу продажів протягом 9-ти місяців 2021-2023 років з 8056,0 до 9561,3 тис. грн, тобто на 18,68%. В свою чергу, в аптеці № 2 товарообіг збільшився з 6573,2 тис. грн до 6913,8 тис. грн за даними 2022 року, з поступовим падінням відповідних

значень у 2023 році до 6003,8 тис. грн. Таким чином можна сказати, що зміни показників товарообігу в двох аптеках мали різний характер.

Звертає на себе увагу безумовне домінування роздрібної реалізації в структурі товарообігу в обох аптеках протягом всього періоду, який ми досліджували. При чому слід зазначити, що питома вага (%) роздрібної реалізації в загальній сумі проданого товару в аптеці № 1 поступово збільшувалась, а саме з 78,16% до 80,96%, а в аптеці № 2 – навпаки, ми спостерігали зворотню тенденцію, а саме зниження питомої ваги цього показника з 81,24% до 80,05%. Аналіз динаміки змін показників рівня (%) собівартості реалізованого товару дозволив стверджувати, що цей показник поступово збільшувався в аптеці № 1 з 74,3% до 76,1%. В аптеці № 2 динаміка зміни цього показника мала дещо інший характер, так у 2022 році він знизився з 73,45% до 72,10% (на 1,35%), а у наступному 2023 році – збільшився до 73,89% (на 1,79%). В цілому, в аптеці №1 рівень собівартості у 2023 році зріс, порівняно з даними 2021 року на 2,42%, а в аптеці №2 – всього на 0,6%.

За результатами порівняльного аналізу умовної вартості одного фіскального чеку в двох аптеках нами встановлено, що цей показник мав складний характер змін у часі. Наприклад, в аптеці № 1 від зріс у 2023 році, порівняно з даними 2021 року на 34,47%, а в аптеці № 2 – за аналогічний період на 29,35%. В цілому нами визначається динаміка зростання зазначеного показника у 2023 році. Це може знаходити своє пояснення у зростанні споживання ЛЗ та інших товарів аптечного асортименту, а також бути наслідком зростання цін на ЛЗ у наслідок підвищення курсу національної валюти відносно долару США, який ми спостерігали у 2022 році.

За результатами аналізу показників торгівельних накладень в двох аптеках встановлено, що вони мали складний характер змін упродовж 3-х місяців 2021-2023 років. У 2023 році в аптеці суми торгівельних накладень збільшилися на 10,37% (з 2070,39 тис. грн до 2285,15 тис. грн), а в аптеці № 2 – навпаки зменшилися на 10,17% (з 1567,59 тис. грн до 1745,18 тис. грн). В свою чергу,

спостерігалось зниження рівня торгівельних накладень (з 25,7% у 2021 році до 23,9% у 2023 році). В аптеці № 2 зазначений показник мав складний характер змін, але в цілому показник знизився у 2023 році всього на 0,44% (з 26,55% до 26,1%).

За даними аналізу витрат в двох аптеках встановлено, що в першому закладі спостерігалось планомірне збільшення даних з 1719,96 тис. грн до 2103,49 тис. грн (приріст на 22,30%), а в аптеці № 2 мало місце зниження даних у 2023 році на 0,4% (з 144,10 тис. грн до 1391,68 тис. грн). За результатами аналізу рівня (%) витрат встановлена негативна тенденція до зростання в аптеці № 1 та в аптеці № 2. Так, в першій аптеці цей показник зріс з 21,35% у 2021 р. до 22,00% у 2023 році, а у аптеці № 2 з 22,00% до 23,18%. Таким чином можна стверджувати, що негативна тенденція до зростання рівня (%) витрат мала безпосередній вплив на показники прибутковості закладів від основної діяльності.

Результати порівняльного аналізу показників рентабельності в двох аптеках дозволили стверджувати про наявність різного характеру їх змін у часі. Так, в аптеці № 1 рентабельність планомірне знижувалась з 4,35% до 1,9% (у 2,3 рази) на фоні поступового зростання загального товарообігу з 8056,9 тис. грн до 9561,3 тис. грн (приріст становив 18,67%). Доведено, що на відміну від аптеки № 1, в іншому закладі протягом 9 місяців 2021-2023 років ми спостерігали зигзагоподібний характер змін показників рентабельності з 4,55% (2021 рік) до 4,78% (2022 рік), а у 2023 р. це й показник досить різко впав до 2,93%. Зазначений характер змін показників рентабельності був тотожним до показників загального товарообігу, який ми досліджували протягом 9 місяців 2021-2023 років.

Враховуючи воєнний стан в країні особливо позитивним виглядає той факт, що обидві аптеки на високому організаційному рівні виконують соціальні зобов'язання, які покладені на них за державною програмою «Доступні ліки». Так, показник рівня (%) реімбурсації в аптеці № 1 зріс з 74,55% до 80,56%, а в аптеці № 2 – з 77,89% до 85,43%. Ця тенденція є важливою характеристикою

процесу реалізації тих державних гарантій, які були задекларовані ще на початку впровадження такого масштабного процесу, яким є програма «Доступні ліки» в Україні.

Систематизуючи результати проведених досліджень можна стверджувати, що незважаючи на труднощі в організації роботи аптечних закладів, які ми спостерігали протягом 2021-2023 років вони залишаються прибутковими та на високому рівня виконують ті соціальні зобов'язані, які були покладені на них в рамках реалізації державної програми «Доступні ліки».

Подяка. Вважаємо за необхідне, висловити особисту подяку власникам та керівництву аптечних закладів, які дали згоду на обробку статистичних даних, використання у наукових цілях результатів торгово-фінансової діяльності аптек з метою оцінки впливу впровадження воєнного стану на стан роботи цих закладів, а також на їх застосування в організації освітнього процесу здобувачів університету. Крім цього, висловлюємо щирю подяку головним бухгалтерам аптечних закладів за допомогу у зборі та обробці даних управлінського, бухгалтерського та статистичного обліку та звітності, а також їх інтерпретації й узагальнення.

Література:

1. Бухгалтерський облік на підприємствах фармацевтичної галузі: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / А. С. Немченко, С.В. Огарь, І.В. Кубарева та ін.. ; За ред. А.С. Немченко. – Х: НФаУ: Золоті сторінки, 2011. 264 с.
2. ВООЗ представила результати оцінки програми «Доступні ліки». Надано рекомендації. *Щотижневик «Аптека»*. 2023 р. № 40(1411). URL: <https://www.apteka.ua/article/677292> (дата звернення: 15.10.2025).
3. Майбутнє рецептів: як європейські країни переходять на електронні рецепти? *Щотижневик «Аптека»*. 2023. 16 жовтня, № 40 (1411). URL: <https://www.apteka.ua/article/677200> (дата звернення: 12.10.2025).

4. Мнушко З. М., Дихтярева Н. М. Менеджмент и маркетинг в фармации. Ч. II. Маркетинг в фармации : учеб. для студ. вузів: під. ред. З.Н. Мнушко, 2–е изд., Х.: Изд–во НФаУ: Золотые страницы, 2008. 536 с.
5. Національна служба охорони здоров'я. Е-дані. Аналітичні панелі (даршборди). URL: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pharmacy-map> (дата звернення: 07.11.2025).
6. Національна служба охорони здоров'я. Подання аптечними закладами про укладення договору про реімбурсацію з НСЗУ. URL: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/reimb-apply> (дата звернення: 23.10.2025).
7. Національна служба охорони здоров'я. Оплати аптечними закладами за договорами про реімбурсацію з НСЗУ. URL: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pharmacy-pay> (дата звернення: 20.10.2025).
8. Немченко А. С., Коба Т. М., Назаркіна В. М. Дослідження стану та проблем забезпечення хворих на діабет препаратами інсуліну та засобами моніторингу глікемії. *Фармацевтичний журнал*, 2023, Т. 78, № 3. С. 6-17.
9. Організація та економіка фармації. Ч. I. Організація фармацевтичного забезпечення населення: націон. підручник для студентів вищ. навч. закл. / А.С. Немченко, В.М. Назаркіна, Г. Л. Панфілова, К.Л. Косяченко, Л. О. Гала. Х.: НФаУ: Золоті сторінки, 2015. 360 с.
10. Організація та економіка фармації. Ч. III. Основи економіки фармації: націон. підручник для студентів вищ. навч. закл. / А.С. Немченко, Г. Л. Панфілова, В.М. Назаркіна, Л.О. Гала. – Х.: НФаУ, 2017. 272 с
11. Основи економіки та системи обліку у фармації : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / А. С. Немченко, Г. Л. Панфілова, В. М. Чернуха, С. В. Огарь та інш.; за ред. А. С. Немченко. Х.: Вид–во НФаУ; «Золоті сторінки», 2005. 504 с.
12. Regional digital health action plan for the WHO European Region 2023–2030. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/360950/72wd05e-DigitalHealth-220529.pdf?sequence=2> (Date of access: 09.11.2025)

13. Sato N., Fujita K., Kushida K. Exploring the factors influencing the quality of «Health Support Pharmacy» services in Japan: Perspectives of community pharmacists. *Res Social Adm Pharm.* 2020. Vol.16, Iss.12. P. 1686–1693. (Date of access: 17.10.2025)

Summary. The activities of pharmacies are significantly influenced by external environmental factors. Among these factors, the introduction of martial law in Ukraine after a full-scale invasion by a neighboring country occupies a special place. Under these conditions, achieving profitability indicators and performing social functions by pharmacies is of great socio-economic importance for the healthcare system, the formation of national security and social stability in the state. To analyze trade and financial indicators of pharmacies under martial law. Data from two pharmacies in a regional center of Ukraine were studied using statistical, sociological, and theoretical research methods. Pharmacy №1 showed sales growth from 8056.0 to 9561.3 thousand UAH (+18.7%) in 2021–2023, while pharmacy №2 grew in 2022 (6573.2 → 6913.8 thousand UAH) but declined in 2023 to 6003.8 thousand UAH. Retail sales dominated turnover: their share rose in pharmacy №1 and fell in №2. Expenses increased (№1: 21.35% → 22.00%; №2: 22.00% → 23.18%). Profitability in №1 decreased steadily (4.35% → 1.9%), while in №2 fluctuated (4.55% → 4.78% → 2.93%). Reimbursement under the «Affordable Medicines» program grew (№1: 74.55% → 80.56%; №2: 77.89% → 85.43%). Despite organizational challenges in 2021–2023, both pharmacies remained profitable and effectively fulfilled social obligations within the «Affordable Medicines» program.

Keywords: pharmacies, state program «Affordable Medicines», network of pharmacies, reimbursement of the cost of medicines, pharmacists, pharmaceutical assistance, pharmaceutical service